

Herbert Marcuše

PRILOZI ZA
FENOMENOLOGIJU
ISTORIJSKOG
MATERIJALIZMA

Vuk Karadžić, Beograd, 1982.

Nisu slučajno tekstovi sadržani u ovoj knjizi rađeni kao svojevrsna (produktivne) interpretacije — misao Herberta Marcusea uvijek se produbljuje u kritičkom dijalogu sa »živim« misljenjem. Isto tako nije slučajno najveći kvalitet ove knjige autentičnost interpretacije misli Karla Marxa — Marcuseov najveći filozofski kvalitet jeste filozofska interpretacija kao takva.

Počevši od ranih spisa, koje je sada beogradska »Kultura« štampala pod nazivom *Prilozi za fenomenologiju istorijskog materijalizma*, preko spisa pisanih između 1933. i 1938. godine (*Kultura i društvo*), te *Hegelove ontologije i teorije povijesnosti*, pa sve do *Uma i revolucije* — Marcuse svoju misao gradi oslanjajući se na rezultate kritičkih propitivanja autora, između kojih se izdvajaju Heidegger i, naročito, Karl Marx. Tek će *Eros i civilizacija*, *Čovjek jedne dimenzije*, te spisi kao što su *Mjerila vremena*

Izlog knjiga 1631

ili *Kontrarevolucija i revolt* donijeti samostalnost pristupa sada već socijalnoj problematici.

Knjiga *Prilozi za fenomenologiju istorijskog materijalizma* sastoji se od osam tekstova. Uz one u kojima se polemizira s Korschom, Adlerom (Max), Diltheyem i Freierom, knjiga donosi i dva izuzetna i posebno značajna teksta kako za samog Marcusea, tako isto i za povijest marksističke misli. Riječ je o **PRILOZIMA... I NOVIM IZVORIMA ZA ZASNIVANJE ISTORIJSKOG MATERIJALIZMA** pisanim 1928. i 1932. godine.

Tekst **PRILOZI...** kao okosnicu ima ukazivanje na povijesnost kao centralnu kategoriju Marxova mišljenja. Svojom osnovnom interpretatorskom intencijom ovaj tekst upotpunjuje teze pet godina ranije izašle Lukaseve *Povijesti i klase svijesti*. Tako je marksizam za Marcusea »teorija društvenog delanja, povesnog čina« (str. 23), »teorija proleterke revolucije i revolucionarna kritika građanskog društva« (str. 23). Povijesnost je osnovno određenje ljudskog bivstvovanja, a »celokupno područje saznanja koja se odnose na povesnost« sačinjavaju historijski materijalizam (str. 23).

Raspravljajući u istom tekstu o »temeljno marksističkoj situaciji« Marcuse uglavnom promišlja određenje radikalnosti, kao i samu mogućnost radikalnog čina (»koji treba da oslobodi neophodnu novu stvarnost kao realizaciju celog čoveka« (str. 26)). Radikalnim se Marcuseu pokazuje bitno nužan čin, čin kojemu je nužnost imanentna. Budući da se takav čin mora zbiti (vati) u sferi konkretnog, on se u svom događanju mora pokazati/razotkriti kao »konkretna nužnost konkretnog ljudskog bivstvovanja« (str. 28). Sfera »konkretnosti« jest povijest kao temeljno određenje radikalnog čina.

Marksizam je, prema Marcuseu, povijesna teorija koja svom predmetu pristupa dijalektičkom metodom, tj. koja svoj predmet »unaprijed« vidi povijesnim. U određenjima koja su skoro identična dinamičkoj strukturi zbilje, odnosno gublivosti pojma mladog Hegela, Marcuse vidi osnovna određenja dijalektike. Predmet je tako nastao, jest i prolazan je, postao je, izrasta i egzistira u određenom povijesnom kontekstu; on je ne-entitet, ne-jednoznačan; u razvoju je

u kretanju, razotkriva se u nizu posredovanja itd. Utoliko što dijalektička metoda ruši skramu entiteta i probija se kroz skramu laži ideologije, budući da dakle omogućava autentičnu egzistenciju — utoliko je dijalektika revolucionarna.

Nakon što je dao temeljna određenja dijalektike i povijesnosti, Marcuse prelazi na hajdegerovsku fenomenologiju ljudskog bivstvovanja. Budući da se istina bivstvovanja pokazuje uvijek kao istina bivstvovanja, fenomenologija ne bi smjela zaboraviti materijalnu stranu konkretne egzistencije bivstvovanja. Bivstvovanje je, kao i bivstvovanje uopće, bitno povijesno. Zato je za istinu potrebno razgolćenje povijesnog oklopa, materijalnih i društvenih okolnosti koje »unaprijed« utječu na bivstvovanje. To je ono mjesto gdje fenomenologija zastaje i pruža ruke dijalektičkoj metodi.

S druge strane — pokazuje Marcuse — ni dijalektika ne smije ostati u svojoj jednostranosti, tj. mora usvojiti fenomenološki aspekt metode (u kojem »sami predmeti vode pitanje i pristup«) jer će tek tako u potpunoj konkretnosti sagledati svoj predmet. Dakle, kao što s jedne strane zahtijeva da fenomenologija (ljudskog bivstvovanja) postane dijalektičkom, Marcuse, isto tako, ukazuje na nužnost da dijalektika postane fenomenološki. Sjedinjenjem obje metode, odnosno oba aspekta metode nastaje **DIJALEKTIČKA FENOMENOLOGIJA** koja je u potpunosti kadra pristupiti problemu povijesnosti ljudskog bivstvovanja.

NOVI IZVORI ZA ZASNIVANJE ISTORIJSKOG MATERIJALIZMA, s pravom primjećuje Branka Bruić, imaju »trajnu vrijednost priručnika u studiju Marxove misli« (str. 5). Riječ je o izuzetnoj interpretaciji čiji su se elementi često ponavljali u množini kasnijih objašnjenja i pojašnjenja ideja Karla Marxa. Stoga ćemo, uz napomenu da je riječ o temeljitoj i za povijest marksističke misli značajnoj interpretaciji, obratiti pažnju samo na jedan segment ovog teksta — **MARKSIZAM KAO TEORIJU REVOLUCIJE**.

Riječ je o »filozofskoj kritici i zasnivanju nacionalne ekonomije u smislu teorije revolucije« — kaže Marcuse već

1632 Izlog knjiga

na prvoj stranici **NOVIH IZVORA** (str. 181), dodajući da »cilj Marxove teorije uopće nije filozofski već praktično-revolucionarni: rušenje kapitalističkog društva ekonomskom i političkom borbom proletarijata« (str. 182). **OSNOVU** Marxove teorije revolucije Marcuse nalazi u »sasvim određenju« interpretaciji ekonomije i politike (182—3), a sam **ZAKRET** od »klasične njemačke filozofije ka teoriji revolucije« zbiva se u pojmu čulnosti. (str. 198). (Ovo određenje čulnosti ishodište je kasnijih Marcuseovih teza o umjetnosti i estetici gdje se upravo zbog reduciranog određenja umjetnosti (kao bitno čulne), a potaknutog upravo Marxovim ranim spisima, dolazi do teza o »društvu kao umjetničkom djelu«, pretvaranju civilizacije u kulturu, odumiranju umjetnosti itd.)

Ukoliko postavimo pitanje o metodi ukazivanja na revolucionarnost Marxove teorije, moramo primijetiti da je riječ o indirektnom i materijalnom posredovanom kazivanju. Marcuse dakle ne ide direktno na objašnjenje revolucionarnog karaktera Marxove misli — ne objašnjava marksizam kao teoriju revolucije polazeći od određenja revolucije kao takve. Kao što se za Heideggera istina bivstvovanja pokazuje bitno kao istina bivstvovanja, tako se za Marcusea marksizam kao teorija revolucije nadaže kroz materijal — izvore postvarenja i otuđenja te načine njihovog prevazilaženja. Analiza se kreće od privatnog vlasništva i karaktera ljudskog prisvajanja do ospoljenja i otuđenja rada.

Pred nama su, dakle, interpretacije mladog Marcusea. Upućene na bitno, spremne da se upuste u konsekvence interpretiranog, a i svog mišljenja — one su nezaobilazno štivo disciplinarnog pristupa materijalu; upućene na revolucionarne Marxove misli, Marxu okrenute produktivne — one pripadaju povijesti marksističke misli; bogate i utemeljujuće — one donose određenja na kojima će se utemeljiti Marcuseova kasnija socijalna analiza, odnosno kritička teorija društva.

Sead Alić